

Twee keer zo veel kans op een ADHD-classificatie en de grootste voorspeller van psychische problemen. Leven in armoede en achterstand gaat veel verder dan weinig geld hebben voor eten of niet mee kunnen op een schoolreisje. Waarom doen we er dan niet alles aan om mensen uit armoede te halen? Over die vraag windt hoogleraar Laura Batstra zich enorm op.

LAURA BATSTRA, HOOGLERAAR ORTHOPEDAGOGIEK:

"Stoornisdenken is nadelig voor kind"

Ze noemt het 'doorgeslagen diagnose-denken' waar we als maatschappij aan lijden. Het ontorechte vertrouwen dat we met het geven van een psychiatrische classificatie de oorzaak van iemands psychische problemen boven water hebben. We zouden veel vaker moeten kijken naar sociale omstandigheden dan naar de psyche of het brein, vindt Batstra.

Misverstanden

Laura Batstra, naar eigen zeggen als kind zelf druk en dwars, werd in 2021 benoemd tot hoogleraar Orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Daar leidt ze de onderzoeksgroep Druk & Dwars, waar normaliseren en demedicaliseren belangrijke beginselen zijn. Tien jaar geleden kwam haar veelbesproken boek uit, dat in 2017 een update kreeg in 'ADHD: macht en misverstanden'.

Met dit kritische boek maakte ze in de psychiatrie en onder sommige oudergroepen geen vrienden. Giftige reacties vlogen haar kant op. Collega's die zich er wel in herkenden, durfden zich niet publiekelijk uit te

spreken. Diverse psychiaters zetten haar onder druk om te stoppen met haar kritiek op de gang van zaken in de kinderspsychiatrie. "Maar zeg tegen Laura vooral niet dat ze iets niet moet doen", waarschuwde haar moeder vroeger al. Ook na tien jaar blijft Laura Batstra hardop zeggen dat ons beeld en daarmee vaak ook de behandeling van ADHD niet klopt. En blijft ze waarschuwen voor de mogelijke gevolgen ervan voor opgroeiende kinderen.

Probleemeigenaar

'Jij bent het probleem', dat is een keiharde boodschap die we een kind volgens Batstra geven bij een

ADHD-classificatie. Volkomen onterecht, vindt de hoogleraar, die ook opgeleid is als psycholoog. 'ADHD is de schuld van niemand, maar een probleem van ons allemaal', schrijft ze in haar boek. In tweehonderd pagina's zet ze nauwgezet uiteen waarom het gangbare beeld van ADHD als hersenziekte volgens haar niet klopt. Vooropgesteld: ADHD bestaat. Het is een definitie in de DSM, het dikke handboek waarin vierhonderd stoornissen gedefinieerd staan. ADHD staat voor problematisch hyperactief, impulsief en ongeconcentreerd gedrag dat het schoolse en sociale functioneren belem-

Over Laura Batstra

Hoogleraar Orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen, oprichter van Druk & Dwars.

Laura gelooft dat het aanpakken van armoede veel psychische problemen zal voorkomen.

FOTO: UITGEVERIJ LUCHT

mert. Gepaste hulp kan nodig zijn. Maar een hardnekkig misverstand over ADHD is volgens Batstra dat hyperactiviteit, impulsiviteit en concentratieproblemen worden veroorzaakt door ADHD. ADHD – Attention Deficit and Hyperactivity Disorder – is alleen een naam. Een beschrijving van het gedrag. Het zegt niets over de oorzaken ervan. Je kunt niet zeggen: ‘Jij bent druk en dat komt door je ADHD.’ Toch overheerst nog steeds het beeld dat ADHD aantoonbaar in de hersenen zit en dat medicatie de beste behandeling is. Maar het effect van medicatie valt op langere termijn tegen en bovendien blijkt volgens Batstra

‘Onze samenleving
lijdt aan doorgeslagen
diagnose-denken’

uit onderzoek dat er bij langdurig gebruik serieuze gezondheidsrisico's zijn.

Mindswitch

Dat ADHD chronisch is, noemt Batstra ook een misverstand. Studies laten zien dat tweederde van de kinderen na tien jaar niet meer voldoet aan de definitie. Volgens de hoogleraar vraagt het ‘een mindswitch’ om als maatschappij ermee te leren leven dat sommige kinderen (en volwassenen) een korte spanningsboog hebben en druk en impulsief zijn. “Dat botst met de hedendaagse prestatiedruk en intolerantie, maar dat zijn zaken waar we als volwassenen aan kunnen werken.” Wil je iets in de samenleving veranderen, dan moet je lawaai maken.

En als voldoende mensen dat doen, dan volgen de beleidsmakers, is de ervaring van Batstra. Daarom is ze hoopvol over het ‘lawaai’ dat ontstaat rond de groeiende kloof en kansenongelijkheid, met tv-series van Sander Schimmelpenninck en Jeroen Pauw. Ook voor haar vakgebied. “Meta-analyses laten zien dat medicamenteuze en ook psychische hulpverlening maar minimaal helpen. Ik vind dat niet verrassend aangezien sociale omstandigheden heel bepalend zijn voor iemands mentale gezondheid. Met pillen en praten los je armoede en uitsluiting niet op. Als je een groot onderzoek zou opzetten naar sociaal-maatschappelijke interventies zou ik daar veel meer resultaat van verwachten.”

Excuus

Gaat het te ver om te zeggen dat we met ADHD een excuus hebben gecreëerd om niet naar achterliggende maatschappelijke oorzaken te kijken? “Dat vind ik niet te ver gaan. Wel denk ik dat veel behandelaren dit doorhebben, zeker als ze met multiprobleemgezinnen werken. Maar ze hebben er niet genoeg middelen voor. Daarnaast heeft een label ook voordelen voor partijen. Behandelaren hebben het idee dat ze iets kunnen doen en ouders kunnen dan een persoonsgebonden budget aanvragen of voor medicatie kiezen. Dat zijn makkelijke, tijdelijke oplossingen. Maar we vergeten dat het kind geen nee tegen het label en de behandeling kan zeggen. Die moet het maar dragen.”

Minder presteren

Voordelen van een ADHD-classificatie kunnen begrip en geduld van volwassenen zijn voor het kind en deuren die opengaan naar de hulpverlening. Batstra is blij dat daarin wel iets verandert. In steeds

meer gemeenten ziet ze dat sinds de invoering van de Jeugdwet ondersteuning zonder kindgebonden psychiatrische classificatie gangbaarder wordt.

Pygmalion

Een ADHD-classificatie kent ook nadelen. Zo kan een kind na een classificatie slechter gaan presteren omdat zijn omgeving lagere verwachtingen heeft, het bekende Pygmalion-effect. Andere nadelen zijn bijwerkingen van medicijnen, minder gevoel van controle over het eigen gedrag, en stigmatisering. Ook is het niet eenvoudig om van een eenmaal gestelde classificatie af te komen.

‘Met pillen en praten
los je armoede en
uitsluiting niet op’

Batstra maakt zich zorgen over de invloed van classificatie op kansengelijkheid. Een grote metastudie toonde bijvoorbeeld aan dat kinderen van arme, laagopgeleide, werkloze en/of gescheiden ouders twee keer vaker een ADHD-classificatie hadden dan kinderen uit meer welgestelde gezinnen. Zelf viel het Batstra ook op dat armere gezinnen wat oververtegenwoordigd waren, toen ze nog als behandelaar werkte. “Ons enorm hardnekkige stoornisdenken werkt nadelig voor kansengelijkheid. Want we leggen het probleem bij het individuele kind, omdat we denken dat we de oorzaak te pakken hebben. Daarmee blijven de omstandigheden zoals armoede, slecht onderwijs en een slechte buurt vaak onderbelicht. Ik

zeg weleens dat we er een diagnostisch handboek, een DSM for societal factors, bij moeten krijgen, met daarin een opsomming van alle maatschappelijke omstandigheden die ongunstig kunnen uitpakken. We moeten omstandigheden gaan behandelen in plaats van individuen.”

Batstra vervolgt: “We vinden een simpel verhaal misschien aantrekkelijker: ADHD als dopaminetekort dat je met een pil oplost. Dat is eenvoudiger dan zien dat een vechtscheiding, de buurt, armoede

‘Van een gestelde classificatie kom je niet snel meer af’

en de school een rol spelen, want dat los je niet een, twee, drie op. Als we het miljardenbedrag van jeugdzorg aan de voorkant zouden investeren in armoedebestrijding en in heel goed onderwijs zouden problemen waarschijnlijk verminderen en kansengelijkheid verbeteren. Niet dat boven- en benedengemiddelde CITO-denken, maar veel breder naar kinderen kijken. Met goede leerkrachten die de tijd krijgen voor individuele leerlingen. Met goed leesonderwijs in plaats van zoveel kinderen dyslectisch te noemen. En zorgen dat huiswerkbegeleiding niet nodig is omdat er voldoende tijd op school is.”

Effect op toekomst

In opiniestukken zoals in NRC pleit de hoogleraar regelmatig voor bestaanszekerheid voor iedereen. Daarin is ze ook kritisch over de manier waarop we armoede

bestrijden, met de vele ‘vernederende’ regelingen en potjes waar mensen vaak beschaamd gebruik van maken. “Waarom verdelen we de middelen niet eerlijker, gewoon uit menselijkheid en beschaving? We weten dat als mensen meer te besteden hebben, ze er ook mentaal op vooruitgaan.”

Labels

Ze is voorzichtig met uitspraken over wat een ADHD-classificatie betekent voor de toekomst van een kind. “In het algemeen kan je daar weinig over zeggen. Op sommigen heeft het weinig effect, anderen hebben er houvast aan en weer anderen voelen zich benadeeld. Bijvoorbeeld als ze niet zomaar een rijbewijs kunnen krijgen of een bepaalde opleiding kunnen doen. De laatste jaren staan er steeds meer ervaringsdeskundigen op, die negatieve ervaringen met labels hebben. Tien jaar geleden hoorde je meer van groepen die er veel baat bij hadden. Het ene ervaringsverhaal roept het andere op. Negatieve ervaringsverhalen kunnen een waarschuwende functie hebben en de andere kant van classificatie tonen. Daarmee kun je ook laten zien dat we met hulpverlening geen wonderen kunnen verrichten en scheppen we geen onrealistische verwachtingen.”

Inclusiever

Classificeren leidt volgens Batstra niet naar een inclusieve samenleving. “Er is iets gek aan de hand met het streven naar een inclusieve

samenleving. We labelen kinderen en bestempelen hen als ‘anders’. Om vervolgens inclusieve maatregelen te nemen en te zeggen dat ze er wel bijhoren. Maar bij echte inclusie excludeer je mensen niet door ze psychisch ziek te noemen. Als we daar op deze schaal mee doorgaan, leidt dat ook tot een verdere devaluatie van psychische stoornissen. Waar kunnen mensen met echt ernstige klachten dan nog serieus begrip en aandacht krijgen?”, vraagt ze zich bezorgd af. Wat wij als samenleving als nor-

‘Mensen die meer geld hebben, gaan er mentaal op vooruit’

maal en abnormaal bestempelen, begint volgens de hoogleraar langzaam te veranderen. “Het is flink uit de klauwen gelopen, maar ik heb het idee dat de wal het schip aan het keren is. Mede dankzij mensen uit de psychiatrie zelf, zoals Floortje Scheepers en Jim van Os. Het zou helpen als machtige geldstromen voor onderzoek en behandeling ook veranderen. Dus geen geld steken in vroegdiagnostiek van ADHD bij baby’s en peuters, maar in het vinden van manieren om degenen met ernstige problematiek te helpen met leven en herstellen.”

De lees-, luister- en kijktips van Laura Batstra

- Boek van Trudy Dehue: ‘Betere Mensen’.
- Boek van Floortje Scheepers: ‘Mensen zijn ingewikkeld’.
- Jeugdboek van Michael Ende: ‘Momo en de tijdspaarders’.

Anders doen vraagt eerst anders denken. Batstra is een van de grote pleitbezorgers van normaliseren en demedicaliseren. Maar deze uitgangspunten van de Jeugdwet krijgen nog niet echt voet aan de grond: “Het is makkelijker gezegd dan gedaan. Uit onderzoek van onze promovendus Eva van Dijk bleek dat bijvoorbeeld huisartsen wel graag willen demedicaliseren, maar toch weinig handvatten hebben om dat te doen. Er zijn wel cursussen in vroegdiagnostiek, maar niet in normaliseren.” Zelf ontwikkelde de hoogleraar samen met psychiater Allen Frances (voorzitter van de DSM-IV) het Stepped Diagnoses-model, waarin watchful waiting (oplettend afwachten) en normaliseren belangrijke stappen zijn om classificeren te voorkomen of te vertragen. “Het model is nog niet in haar volledigheid onderzocht, want wie investeert in terughoudendheid?” Er leiden meer wegen naar Rome, weet Batstra. In haar vele lezingen normaliseert ze bijvoorbeeld opvoedproblemen en opvoedstress en roept ze op om elkaar meer te ondersteunen.

Toleranter

De hoogleraar heeft in haar carrière nog twee decennia voor de boeg. Wanneer is haar missie geslaagd? “Als ik het gevoel heb dat ik een steentje heb bijgedragen aan een vriendelijkere, tolerantere samenleving, waarin kinderen en volwassenen geen psychiatrisch label nodig hebben om begrip en ondersteuning te krijgen. Ik vind het een voorrecht om aan de universiteit aan onze prachtige projecten te werken. Een luxe om te kunnen doen waar mijn hart ligt.” En die giftige kritiek die het haar soms oplevert? Die neemt de van oorsprong nuchtere Friezin er gewoon bij.

‘Ik zie veel uitwassen in het denken in stoornissen. Dat is ook decennialang gepropageerd, zelfs in studieboeken. Het zal tijd en inspanning kosten om daar echt van los te komen.’ Foto: Reyer Boxem